

KAÜ İİBF DERGİSİ * CİLT: 3 * SAYI: 4 * YIL: 2012
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ, İKTİSADİ ve İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
KAFKAS UNIVERSITY, JOURNAL OF ECONOMICS and ADMINISTRATIVE SCIENCES FACULTY
<http://iibfdergi.kafkas.edu.tr/>

(3)
**MERKEZ BANKACILIĞINDA BAĞIMSIZLIK ŞEFFAFLIK
VE HESAP VEREBİLİRLİK AÇISINDAN ÜÇ MERKEZ
BANKASI: FED, ECB, TCMB**

*THREE CENTRAL BANKS IN TERMS OF INDEPENDENCE,
TRANSPARENCY AND ACCOUNTABILITY IN CENTRAL
BANKING: ECB, FED, CBRT*

Doç. Dr. Salih ÖZTÜRK
Hasan Kalyoncu Üniversitesi
İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü
Assoc. Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK
Hasan Kalyoncu University
Faculty of Economics Administrative and Social Sciences
Department of Economics
Arş. Gör. Fatma Pınar EŞSİZ
Kafkas Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü
pinarfatma@gmail.com
Res. Asst. Fatma Pınar EŞSİZ
Kafkas University
Faculty of Economics and Administrative Sciences
Department of Economics

Makaleyi çevrimiçi görüntülemek için QR kodu okutunuz.
Scan QR Code to see this article online

ÖZET

Merkez Bankaları tarihi 1668 yılında başlamaktadır. Günümüzde ise Merkez bankacılığı için bağımsızlık tartışmaları gündemdedir. Yapılan birçok çalışma merkez bankalarında bağımsızlık arttıkça hem bankaya güvenin, hem de bankanın kredibilitesinin arttığını göstermektedir. Bu yüzden Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası modern merkez bankacılığına ayak uydurmak için köklü reformlara gitmiştir. Bağımsızlık tartışmalarıyla beraber modern merkez bankacılığı için yükselen diğer iki değer ise şeffaflık ve hesap verebilirliktir. Merkez bankaları ülke ekonomileri açısından büyük önem taşıyan para politikasını yürüten mekanizma olduğu için bağımsızlık, şeffaflık ve hesap verebilirlik konuları üzerinde sıkça durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Merkez Bankası, Bağımsızlık, Şeffaflık, Hesap verebilirlik

ABSTRACT

The history of Central Banks started at 1668. Nowadays independence discussions are current for central banking. Many of studies show if independence increases both credibilities and trust rise up. So that Central Bank of Turkish Republic become radical reforms for keeping up with modern central banking. With independence arguments, transparency and accountability are other two values that rise up for modern central banking. Independence, transparency and accountability are the most important issues for Central Banks, because they are the mechanism that execute monetary policy which becomes considerable for economic situations of countries.

Keywords: Central Bank, Independence, Transparency, Accountability

1. GİRİŞ

Merkez bankaları 1668’de İsviçre Riksbank faaliyete başladığından beri var olagelmıştır. Amerikan Merkez Bankası (FED) kurulduğu sıralarda merkez bankaları sayısı sadece yirmi taneydi (Pollard, 2003: 11). Milletlerarası Maliye Konferansı 1920 yılında Brüksel’de toplanmış, bu toplantıdan para ve kredi faaliyetlerini düzenlemek amacıyla birçok ülkede merkez bankası kurulması gerekli görülmüştür. Bu toplantıdan sonra birçok ülkede merkez bankası kurma çalışmaları başlamıştır (Oktar, 1996: 26).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ise 1931 yılında kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetlerin dağılmasının bir sonucu olarak Merkez Bankası sayısı hızla artmıştır. 1997 yılı itibarıyla 172 merkez bankası bulunmaktayken 1998 yılında bu sayıya bir yeni merkez bankası daha eklenmiştir. Avrupa Merkez Bankası (ECB) en yeni üye olarak Merkez Bankalarına katılmıştır (Pollard, 2003: 11).

FED kurulduğundan beri amaç olarak banka ve finansman sistemine odaklanmıştır. Bu noktada ayrıca para politikasına da vurgu yapılmıştır. Federal Açık Piyasa Komitesi (FOMC), FED’in politika yapıcı grubu 1933’e dek kurulmamıştır.

Bugünse merkez bankalarının en önemli görevi gerçekte para politikasıdır. Yine genel olarak kabul gören bir konu da merkez bankasının gerçek amacına ulaşabilmesi için hükümetten ayrı, bağımsız hareket edebilmesidir.

Türkiye’de merkez bankacılığı 80 yılı aşkın bir süredir devam etmektedir. Bunun yanında, 1980’li yılların başında benimsenmeye başlanan serbest piyasa ekonomisi, ilkeleri ve bunun gerektirdiği yapısal düzenlemelerin oluşturulması sonucu merkez bankacılığında yeni bir anlayış yerleşmiştir.

Para politikası uygulamalarında çağdaş merkez bankacılığı yönünde önemli adımlar atılmış, para piyasaları oluşturulmuş ve politika uygulamalarında serbest piyasa ilkeleri benimsenmiştir. Bununla birlikte merkez bankasının yetki ve sorumluluklarının

yeniden tanımlanması ve bağımsızlık konuları da gündeme gelmiş, köklü reformlar gerçekleştirilmiştir.

ECB'nin ise diğer ulusal merkez bankaları temsilcilerinin olduğu gibi en baştaki görevi para politikasını kurmak ve çeşitli tedbirler almaktır. 1993'te Maastricht Anlaşması, AB'ye uyum Anlaşması dolayısıyla sadece ECB'nin değil, aynı zamanda ulusal merkez bankalarının da bağımsız olmalarını istemektedir. Maastricht Anlaşması imzalandığından beri geçen 20 yıllık süreçte dikkatler merkez bankalarının şeffaflığı ve sorumluluğu üzerine odaklanmaktadır.

ECB ve FED uluslar arası düzeyde öne çıkan en önemli iki merkez bankası olarak varlıklarını sürdürmektedir. Her iki bankanın da uyguladığı politikalar yalnızca Amerika veya Avrupa Birliği (AB) ülkelerini değil, tüm dünya ekonomilerini de kısmen etkilemektedir. Dolayısıyla bu bankalar tarafından izlenen politikalar diğer ülkelerin merkez bankaları tarafından olduğu gibi, TCMB tarafından da yakından takip edilmektedir. Ayrıca Türkiye'nin AB uyum sürecinde yaptığı en önemli değişikliklerden birisi de TCMB'nin daha bağımsız, daha şeffaf ve daha hesapverebilir olmasını öngören 4651 sayılı Kanun değişikliğidir.

Bu nedenle makale üç merkez bankası açısından modern merkez bankacılığına odaklanmıştır. İlk olarak merkez bankalarının tarihçesinden bahsedilecek, arkasından bağımsızlık, şeffaflık ve hesap verebilirlik kavramları hakkında bilgi verilecek ve son olarak üç merkez bankası bağımsızlık, şeffaflık ve hesap verebilirlik açısından karşılaştırılacaktır.

2. MERKEZ BANKALARI TARİHÇESİ

Ekonomik hayatta mübadele aracı olan paranın rolünün zaman içerisinde artması sonucu merkez bankalarının kurulması gündeme gelmiştir. İnsanlık tarihinin üç önemli buluşundan birisi olarak gösterilen merkez bankaları, kuruluşlarından günümüze kadar önemli değişikliklere uğramışlardır (Akyazı, 2001: 1). Kuruluşunun

başlangıcında para basma amacı olan merkez bankası ekonomik gelişmelerle birlikte para politikasını da yürütmeye başlamıştır.

Merkez bankacılığı; ticaret ve iş bankalarının banknot ihracı yetkilerinin kaldırılarak bu yetkinin tek bankaya verilmesiyle gündeme gelmiştir. Bu durum Batı ülkeleri için 18. ve 19. yüzyıllara denk gelmektedir. Merkez bankacılığı başlangıçta hükümetin bankası şeklinde hareket etmekteydi. Broz (98) makalesinde askeriyeyi finanse etmenin tek çabaları olmasını tartışmakta, merkez bankalarının 1850'lerden önce savaş amaçlı kurulduğunu vurgulamaktadır (Pollard, 2003: 11). Örneğin Napolyon savaşları döneminde İngiliz Merkez Bankasının kurulması için yapılan çalışmalarda merkez bankalarının başlangıcı olarak görülmektedir. Bu tarihlerde merkez bankası ve para basma yetkisi devlete vergi gelirlerinin yanı sıra ek bir senyoraj geliri yaratma yetkisi sağlayarak, ulusal para ile kamu maliyesinin tamamlayıcı bir ilişkiye sahip olmasının da yolunu açmaktaydı (Öncü ve Köse, 2005: 1).

Devletin para sistemine müdahalesi eski dönemlere dayansa da merkez bankalarının fonksiyonu 20. yy'a kadar yalnızca emisyon hacmini ayarlamakla sınırlı kalmıştır. Günümüzde ise merkez bankası para basma yetkisine sahip, emisyon ve kredi hacmini kontrol eden, bankalara kredi veren son kurum olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşıldığı gibi merkez bankası bir ülkenin para ve banka sistemini kontrolle görevlendirilmiştir. Zaten merkez bankası olarak anılmalarının sebebi de para ve banka işlerinde diğer bankaların merkezini oluşturmalarıdır. Ayrıca para politikasının konjonktür dalgalanmalarını ve ekonomik istikrarı yönetmekte öneminin daha da anlaşılmasıyla merkez bankalarına verilen önem giderek artmıştır.

Merkez bankalarının belirtilen temel görevlerinin yanı sıra diğer başka görevleri de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; Hazine adına bankacılık işlemlerinin yapılması, finansal sistemin istikrarının sağlanması ve muhafazası, paranın dağıtılması, devletin hazinedarlığı, mali ekonomik konularda hükümete danışmanlık yapılması, ülkenin uluslar arası ödeme araçlarının idaresi olarak kabul edilmektedir.

Merkez bankaları birçok ülkede özerk devlet kuruluşları olarak görev yapmaktayken, başta FED olmak üzere, bazı ülkelerin merkez bankalarının özel sektör kuruluşları oldukları görülmektedir (**Kaykusuz, 2004**). FED bugün dünyanın en köklü merkez bankalarından biridir.

Avrupa Para Enstitüsünün 1 Temmuz 1998 tarihinden itibaren görevlerini devretmesiyle ECB resmen faaliyete geçmiştir. Nihai hedefi Euro Bölgesinde fiyat istikrarını sağlamak olan ECB, Yönetim Konseyi ve Yönetim Kurulu tarafından yönetilmektedir (TCMB resmi sitesi, 2007).

TCMB ise anonim şirket olarak kurulmuş olup, 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu ile Banka statüsü dışında kalan durumlarda özel hukuk kurallarına tabidir. Banka Kanunu'nda tanımlandığı üzere, Banka hisselerinin en az yüzde 51'i Hazine'ye ait olmak kaydıyla, kalan kısmı ise milli bankalar, yabancı bankalar, Türk ticaret kurumları ve Türk vatandaşlığına tabi gerçek veya tüzel kişilere ait olabilir (TCMB resmi sitesi, Erişim Tarihi: 02.11.2012).

3. BAĞIMSIZLIK, ŞEFFAFLIK VE HESAPVEREBİLİRLİK

Makalenin içinde sıkça adı geçecek olan bağımsızlık, şeffaflık ve hesap verebilirlik kavramları hakkındaki tartışmalar özellikle 1980'li yıllardan bu yana hararetli şekilde devam etmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan çok sayıda ülkede merkez bankalarının iktisadi örgütlenme içindeki konumu, siyasi otoriteye karşı sorumluluğu ve en önemlisi bağımsızlığı büyük bir ilgi odağı olmuştur.

Siyasi otoritenin para politikasını uygularken siyasi nedenlerle ekonomiye zarar vermesi, toplumda hükümetin elindeki bu aracın her zaman olumlu yönde kullanılmadığı düşüncesini yaratmıştır. Bundan sonra merkez bankasının hükümetten bağımsız olabileceği düşünülmüş ve bu yöndeki anlayış giderek daha fazla destek bulmuştur, bulmaktadır. Bu açıdan paranın yönetiminde ve üretiminde genellikle sorumsuz davranan siyasi iktidarların etkisinden kurtulmuş

merkez bankalarının ulusal paranın değerinin korunmasında ve uzun dönemde fiyat istikrarının sağlanmasında etkili oldukları savunulmaktadır (Dinçer, 2007). Bu görüşü paylaşan birçok ülkede merkez bankacılığında köklü yasal ve kurumsal düzenlemelere gidildiği görülmektedir. Örneğin “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” çerçevesinde TCMB yasasında da önemli değişiklikler yapılmış, bu sayede TCMB’nin daha bağımsız, güvenilir ve şeffaf hale gelmesi ve Avrupa Birliği kriterlerine uyum sağlaması amaçlanmıştır (Öztürk, 2006: 68).

Merkez bankalarında bağımsızlık kavramı para ve banka sisteminin işleyiş ve denetiminde ortaya çıkan ve sürekli artış gösteren karmaşık problemlere çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Her ülkenin sosyal, politik, ekonomik ve kurumsal özelliklerine göre zamanla uygulanış aşamasında farklılık göstermiştir (Çöl, 2007). Barışık’ın Grilli’den aktardığı gibi “bağımsızlık; ekonomik ve politik ortamda belli bir kurumsal çerçevede karar alma gücünün merkez bankasına verilmesidir” (Barışık, 2004: 1). Yine merkez bankasının bağımsızlığı en temel anlamıyla “fiyat istikrarını korurken uygulayacağı para politikası rejimini ve kullanacağı parasal araçları kendi kararları ile seçmesi ve uygulaması olarak tanımlanmaktadır”(Alparslan ve Erdönmez, 2000: 15).

Bağımsız bir merkez bankası için politik müdahalelerle karşılaşmaması ve mali ve idari özerkliğe sahip olması önemli ölçütlerdir. Ayrıca, merkez bankası bağımsızlığının resmi olarak tanınması için nihai hedefi olan fiyat istikrarının sağlanmasından sorumlu tek otorite olarak yasal bir görevlendirmenin yapılmış olması gerekmektedir(Alparslan ve Erdönmez, 2000: 15).

Merkez bankası için bağımsızlık kavramını dört alt başlıkta ele almak mümkündür. Bunlar kurumsal, personel, fonksiyonel ve ekonomik açıdan bağımsızlıktır. Kurumsal açıdan bağımsızlıkla kastedilen para politikasını ve bu politika için kullanacağı araçları bağımsız olarak merkez bankasının kendisinin belirlemesidir (Öztürk, 2006: 74). Bankanın yöneticilerinin seçilmesi, atanması, görevinden

ayrılması ve görev süresince hükümetten bağımsız olması ise personel bağımsızlık kavramıyla açıklanmaktadır. Fonksiyonel açıdan bağımsızlık ise merkez bankasının para politikasının belirlenmesi konusunda siyasi iktidardan bağımsız olmasıdır. Merkez bankasının herhangi bir kısıtlama olmaksızın politika araçlarını kullanabilmesi ise ekonomik bağımsızlıktır.

Merkez bankası bağımsızlığı denildiğinde bankanın başına buyruk her istediğini yapması ve politik sistemden tamamen ayrı olması anlaşılmalıdır. Bağımsızlık kavramı şeffaflık ve sorumluluk kavramlarından ayrı düşünülmemelidir. Sorumluluk kavramı siyasi otoritenin banka performansını ve yöneticilerini denetleyebilmesidir. Sorumluluk denildiğinde akla gelebilecek başka bir kavramda hesap verebilirliktir. Merkez bankalarının net bir hedefi ve bu hedefe ulaşmak için bağımsız olarak belirleyebileceği bir politika aracı varsa bağımsızlık ve hesap verebilirliğin birbirlerini tamamlaması beklenir(Barışık, 2004).

Woodford (2005) şeffaflığın iki çeşidi arasında ayırım yapmaktadır. Şeffaf politika kuralı olan birincisinde merkez bankasının yöntemlerinde tutarlı olacağını ve bu tutarlılığı sürdürmeye çalışacağını ifade etmektedir. Gelecek şeffaf politika hareketiyle ise fon faizlerini tahmin etmeye çalıştığını söylemektedir (Hetzl, 2006: 266).

90'lı yıllardan bu yana merkez bankaları para politikalarını şeffaflaştırmaya çalışmaktadır. Şeffaflık merkez bankalarının kendilerine koydukları amaçlarda ve bu amaçları başarmak için izledikleri stratejilerde açık olmayı sağlamaktadır. Yine para politikasının performansını kontrol etmek ve değerlendirmek genelde zor olabileceğinden, daha şeffaf bir para politikasının uygulanması potansiyel açıdan önem kazanmaktadır (Şen, 99: 2). Ayrıca demokratik toplumdaki bir merkez bankası vatandaşlarıyla bir araya gelerek şeffaflık taleplerine cevap verebilmelidir.

Para politikasında şeffaflık para otoritesinin uygulayacağı politikalara ilişkin bilgileri global piyasalardaki oyunculara dahil

olmak üzere geniş bir kitleye yayması anlamına da gelmektedir(Büyükakın ve Erarslan, 2004: 27). Çünkü merkez bankasının amacının ne olduğunun kamuoyu tarafından bilinmemesi belirsizlik yaratarak asıl amaca ulaşılmasını da zorlaştırmaktadır. Ancak merkez bankaları amaçlarını açık şekilde kamuoyuna duyurur ve bu amaçtan sapmayacağı düşüncesini hem siyasi iktidara hem de piyasalara verebilirse o zaman hedeflere ulaşmak daha kolaylaşacaktır (Kansu, 2007: 60).

Bugün merkez bankacıları arasında şeffaflığın yalnızca toplumsal bir yükümlülük olmadığı aynı zamanda kurumlara ve kurumların politikalarına da faydası olduğu konusunda genel bir fikir birliği vardır (Issing, 2005: 67).

Tüm bunların dışında şeffaflık kaçınılmaz şekilde bağımsızlığın tamamlayıcısıdır. Şeffaflık politika hareketlerinin gözlenebilir ve anlaşılabilir olmasını kolaylaştıracağından hesap verebilirlik için de gereklidir. FED'in Başkan Yardımcısı Roger Ferguson'un da belirttiği gibi; "Şeffaflık bağımsız merkez bankasının halka hesap vermesini zorunlu kılan bir araçtır" (Pollard, 2003: 25).

4. FED, ECB VE TCMB'İN ŞEFFAFLIK, HESAPVEREBİLİRLİK VE BAĞIMSIZLIK AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

4.1 Bağımsızlık

ECB sistemi kurulurken politika yapıcılarının AB'den ve üye ülkelerin hükümetlerinden bağımsız olması sağlanmıştır. Ayrıca Maastricht Anlaşması sadece ECB'nin bağımsızlığını garanti etmemekte aynı zamanda ulusal merkez bankalarının Euro sisteme katılmaları için bağımsız olmalarını bir önkoşul olarak istemektedir (Pollard, 2003: 24). Zaten ECB'nin yapısı da bağımsızlığıyla ünlü Bundesbank üzerine kurulmuştur(Kaltenthaller, 2005: 297).

Bu kadar vurgulanan bağımsızlık 1980'lerin sonunda ve 90'ların başında merkez bankaları bağımsızlığıyla ülkelerin enflasyon oranları arasında negatif korelasyon olduğunu söyleyen çeşitli

çalışmalarla da savunulmaktaydı. Dahası çalışmalar düşük bir enflasyona katlanamadan büyümenin sağlanamayacağını da göstermekteydi (Çöl, 2007).

1913'te FED kurulduğunda para politikası bağımsızlığı daha azdı, örneğin Hazine Sekreteri FED'in üyesiydi. Fakat kısa bir zaman sonra 1936'da FED'in bağımsızlığı Kurul'daki 2 hükümet üyesinin elenmesi, Kurul üyelerinin yönetimdeki sürelerinin önce 10 yıldan 12 yıla, ardından 14 yıla çıkarılmasıyla artmıştır. FED'in bağımsızlığının artmasında bir anahtar adımda 1951'de II.ci Dünya Savaşı başlangıç sıralarında Hazine güvenliğine yapılan yatırımları azami düzeyde tutmak için Hazine Müsteşarlığı ve FED'in birbirinden ayrılmasıdır. Bu düzenleme para politikası bağımsızlığını sağlamak için yapılmış gibi gözükmektedir.

Türkiye ise 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren AB ile Gümrük Birliği Anlaşmasını imzalamış, böylece birliğe tam üyelik yolunda önemli bir adım atmıştır. AB ve Türkiye arasında kurumsal ve yapısal uyum için en önemli çalışmaların yapıldığı alanların başında da bankacılık sektörü gelmektedir. Diğer yandan mali sistemin işleyişinde önemli bir role sahip, para politikasının hazırlanması ve yönetilmesinden sorumlu olan TCMB'na ilişkin yasal düzenlemelerin de AB mevzuatıyla uyumlu olması ve para ve kredi politikasının bağımsız olarak yürütülmesi mali sistemin de daha etkin olarak işlemesini sağlayacak unsurlardan biridir (Alparslan, 1997: 1).

1980'li yıllardan bu yana bankaların daha fazla bağımsızlık kazanmak için bir dizi önlem aldığı görülmektedir. Berument ve Neyaptı'nın TCMB'nin bağımsızlığı ile ilgili yaptıkları bir araştırma, çağdaş iktisatçılarca yapılan birçok araştırma gibi, para politikasının bağımsız bir merkez bankasına devredilmesi gerektiği sonucunu ortaya koymuştur. Bunun için de merkez bankası kanununun daha köklü bir şekilde değiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Berument ve Neyaptı, 1999: 17).

TCMB bağımsızlığın öneminin daha da artmasıyla çalışmalara başlamıştır. Piyasa araçlarının para politikasını yönlendirmedeki

ağırlığının artması, TCMB'nin siyasi otoriteye sağladığı kısa vadeli avansların sınırlandırılması, ardından 1997'de sıfırlanması, TCMB'nin istihdam politikasında yapılan değişiklikler gibi önemli gelişmeler yaşanmıştır (Günsoy, 2001: 1).

Bu çalışmaları takip eden 2001 yılında TCMB kanununda köklü değişiklikler yapılmıştır. Bağımlı bir merkez bankasının enflasyonu azdırma pahasına kamu kurumlarına ve hazineye kredi açma zorunda kalabileceği mantığı çerçevesinde merkez bankası daha bağımsız ve şeffaf hale getirilmiştir (TCMB, 2007). Bu kanun değişikliğiyle para politikasının tek uygulayıcısının TCMB olduğu vurgulanmış, araç bağımsızlığı sağlanmış, para politikasının belirlenmesinde ve uygulanmasında şeffaflık ve para politikası kararlarında hesap verilebilirlik artırılmıştır.

4651 Sayılı yasada TCMB'nin, fiyat istikrarı öncelikli tutulmak kaydıyla, hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını destekleyebileceği vurgulanmıştır. 2008 yılında yaşanan krizin sonrasında TCMB'nin uyguladığı politikalar da bu yönde olmuştur. Ayrıca bu maddeyle, TCMB'nin izleyeceği politikalara makro boyutta manevra kabiliyeti de kazandırılmıştır (Eroğlu, 2009, 202).

Bağımsızlığın önemli göstergelerinden olan başkanın atanmasına bakıldığında ise TCMB'nin başkanının 5 yılda bir ve yeniden seçilebilecek şekilde, ECB'nin tekrar yenilenemeyecek şekilde 8 yılda bir ve FED'in başkanının ise yeniden seçilebilmek kaydıyla 4 yılda bir atanabileceği görülmektedir. FED'in 87 yıllık tarihinde sadece 13 Başkan görev yapmışken, TCMB'nin 70 yıllık tarihinde ise 18 Başkan görev yapmıştır (Akyazı, 2001: 15). Dünyada FED başkanlarının önemli kişiler arasında olması hem bankanın saygınlığını artırmakta hem de kredibilitesini yükseltmektedir. Uygulanan politikalara kredibilite kazandırılması neticesinde bir yandan dinamik-zaman tutarsızlığı probleminin üstesinden gelineceği, diğer yandan da bekleyişlerin enflasyon hedefiyle uyumlu olacağı düşünülmektedir (Eroğlu, 2009: 72).

Ayrıca yükselen kredibilitenin enflasyon beklentileri üzerinde de önemli etkileri vardır. TCMB'nin bağımsızlığının ekonomik performans üzerindeki etkisini inceleyen Demirgil de, 2001 yılında yapılan düzenlemelerden sonra bağımsızlıkla enflasyon arasında negatif bir ilişki olduğunu destekleyen sonuçlara ulaşmıştır (Demirgil, 2011: 122).

ECB ve TCMB'nin bağımsızlıklarının karşılaştırıldığı çalışmada ECB'nin bağımsızlığı ile TCMB'nin bağımsızlığının oldukça yakın olduğu gözlenmiştir. Bunun nedeni olarak ise TCMB'nin Avrupa Birliği uyum sürecinde olması gösterilmiştir (Baydur ve Süslü, 2007: 61).

Amerikan meclisi ile FED'in ilişkisinden farklı olarak Avrupa Parlamentosunun ECB üzerinde daha az otoritesi vardır. Avrupa Parlamentosu Yönetim Kurulu üyelerini kuruldan önce belirleyebilmekte, ancak ulusal merkez bankası yöneticileri üzerinde böyle bir gücü bulunmamaktadır. Daha da fazlası Parlamentosun ECB'yi yöneten kanunlarda değişiklik yapma gücü yoktur. ECB emirlerinin veya diğer banka operasyonlarını değiştirmenin tek yolu anlaşma üzerinde değişiklik yapmaktan geçmektedir. Bu durumsa AB'nin 15 hükümetinin anlaşmasını ve ardından 15 ulusal meclisin bu değişikliği onaylamasını gerektirmektedir. Bazı ülkelerdeyse ayrıca halkoylaması da gereklidir. TCMB'ye bakıldığında ise banka yönetim kurulunda hükümet temsilcisinin bulunmadığı, ancak hükümet ile olan ilişkilerde anlaşmazlık çıkması durumunda TCMB'yi destekleyecek herhangi bir yasal düzenlemenin olmadığı görülmektedir (Kum ve Atik, 2007).

4.2. Şeffaflık ve Hesapverebilirlik

Merkez bankalarının verdikleri kararlar ekonomiyi ve ardından toplumu derinden etkileyebilmektedir. Merkez bankalarının kararlarını hükümetten bağımsız almaları hükümetlerin hareket alanını kısıtlayacaktır. Bu yüzden demokratik toplumlarda hesap verebilirlik ve şeffaflık merkez bankasının bağımsızlığının dengeli olması için

gerekli görülmektedir. Hesap verebilirlik merkez bankasının hareketlerinde sorumluluk sahibi olmaya mecbur edecek, şeffaflık ise politika hareketlerinin takip edilebilmesini sağlayacaktır.

Para politikasında şeffaflık 3 anahtar kavramı içermektedir. Bunlar hedefteki şeffaflık, politika kararlarındaki şeffaflık ve dış görünümdeki şeffaflıktır (Pollard, 2003: 26). İlk gereklilik sadece merkez bankasının amaçlarının açık olarak tanımlanması değil, aynı zamanda kolayca anlaşılabilir olmasını da içermektedir. Maastricht Anlaşması ECB'nin amacını açıkça fiyat istikrarı olarak tanımlamıştır. FED'in amaçlarıysa Merkez Bankası Kanununda düzenlenmiştir. Ancak bu amaçlar ne sıralanmış ne de tanımlanmıştır. TCMB ise amacını Merkez Bankası Kanununda açıkça fiyat istikrarı olarak belirlemiştir. Yine TCMB 2001 tarihinde yapılan kanun değişikliğinde de şeffaflığa son derece önem verdiğini belirtmiş, para politikasının etkinliğinin artırılmasında kamuoyuyla olan iletişime dikkat çekmiştir (TCMB, 2006).

Maastricht Anlaşması ECB'den ayrıca Avrupa Parlamentosu, Ekonomi ve Finans Komitesi (ECOFIN), Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyine verilmek üzere geçmiş ve bulunulan yıl içindeki para politikası hakkında bir rapor sunmasını istemektedir (Madde 113).

TCMB ise üç ayda bir, resmi internet sitesinde para politikası raporu sunmaktadır. Ayrıca aylık enflasyon görünüm raporu, ekonominin genel görünümünü içeren finansal istikrar raporu ve üç aylık bülten olmak üzere kamuoyunu bilgilendirmek amaçlı yayınlar yapmaktadır.

FED'de FOMC toplantısını izleyen dönemde bir yayın hazırlamaktadır. Bu yayın ekonomik şartların ve herhangi politika değişiminin sonucunun geniş bir değerlendirmesini içermektedir. Hatta 2002 yılının Mart ayından beri bu yayın FOMC oylamasını da içermektedir (Pollard, 2003: 26).

FED ve ECB şeffaflığa son derece önem vermekte ve bunun avantajlarından yararlanmanın önemini vurgulayan merkez

bankalarındandır. Merkez bankasının şeffaf olması kredibilite kazanması açısından önemliyken, dönem sonunda kamuoyuna ECB para politikasını değerlendirme imkânı sağlamakta ve dönem başında merkez bankasının verdiği beyanatın daha fazla kredibilite kazanmasını da mümkün kılmaktadır (Kansu, 2007: 63)

TCMB Kanununda 2001 yılında yapılan değişikliklerle TCMB'nin bağımsızlığı ve enflasyonla mücadeledeki inandırıcılığı ve gücü kredibilite kazanmasını sağlamıştır. Ayrıca 2002 yılından itibaren kronik yüksek enflasyon dönemi sona ermiştir.

5. SONUÇ

Merkez bankacılığı çoğu zaman bir bilim olarak değil, bir sanat olarak tanımlanmaktadır. Ancak merkez bankasının yapısı ve operasyonları için herhangi bir proje bulunmamaktadır. FED ve ECB'nin yapıları benzer olmasına rağmen işleyişlerinde birçok farklılık vardır. Örneğin Euro sistem'de FED'e göre ulusal merkez bankasından geriye kalan görevler daha fazla dağıtılmıştır. Amerika'da açık piyasa işlemleri sadece New York'taki FED tarafından, Türkiye'de TCMB tarafından yürütülmektedir. Euro sistemde ise her merkez bankası ECB ile koordineli olarak açık piyasa işlemlerini yürütmektedir.

Merkez Bankalarının yapısı elbette sabit değildir. Doksan yıllık hikâyesinde FED'i ve 80 yıl içinde TCMB'yi yöneten kanunlar defalarca değişmiştir. Euro sistemi yöneten kanunlarsa değişime karşı daha katıdır. Geçen zaman zarfında Merkez Bankacılığında şeffaflıkta yükselmektedir. Para politikası yakın zamana kadar gizlilik içinde saklanmaktaydı. Ancak artık Merkez Bankaları topluma karşı anlaşılabilir bir para politikası uygulamak için çaba harcamaktadırlar. Çünkü şeffaflık merkez bankalarını yalnızca daha hesap verebilir hale getirmek için değil, aynı zamanda para politikasının tahmin edilebilirliğini ve kredibilitiyi yükseltmek içinde gereklidir.

Merkez Bankaları bağımsızlıklarını korurken politikalarda şeffaflığın nasıl sağlanacağı üzerinde anlaşmazlıklar süregelmektedir.

Örneğin FED acil bir FOMC toplantısından sonra görevleri politika direktifleriyle yayınlamaya başlamıştır. Yine ECB’de görüşmelerde kullanılan oyları yayınlamaktadır. TCMB ise fiyat istikrarı hedeflemesine geçtiğinden beri bağımsızlığı, enflasyonla mücadeledeki inandırıcılığı ve gücü kredibilite kazanmasını sağlamıştır.

Para politikası bir ülkenin ekonomisi için oldukça önemlidir. Tekrar seçilebilme ve politik kaygılar taşıyan iktidarlar günü kazanmak için yanlış politik kararlar alabilmektedir. Bu yüzden merkez bankalarını hükümetlerden bağımsız hale getirmek büyük önem arz etmektedir. Bağımsızlık arttıkça enflasyon oranının düştüğü ise aşikardır.

KAYNAKÇA

AFSAR Bilge (2006), Seçilmiş Dünya Merkez Bankalarına Örnekler (ABD Merkez Bankası-Almanya Merkez Bankası-İngiltere Merkez Bankası İtalya Merkez Bankası-Fransa Merkez Bankası-Japonya Merkez Bankası Hollanda Merkez Bankası, **Konya Ticaret Odası Etüt-Araştırma Servisi**.

AKYAZI Haydar (2001), TC Merkez Bankası İle Federal Rezerv Sisteminin (FED) Karşılaştırması, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 36, 3-17.

ALPARSLAN Melike (1997), T.C. Merkez Bankası Statüsü ile Avrupa Merkez Bankaları Sistemi Statüsü'nün Bağımsızlığa İlişkin Hükümlerinin Karşılaştırılması, **Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu**.

ALPARSLAN Melike (2000), Bankacılık Sistemlerinde Düzenleyici Rejim Ve Temel İlkeleri, **Bankacılar Dergisi**, Sayı:34, 50-51.

ALPARSLAN Melike ERDÖNMEZ Pelin (2000), Enflasyon Hedeflemesi, **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 35, 14-41.

ARSLAN Özlem (2003), Avrupa Birliğini Oluşturan Ülkelerde Merkez Bankası Bağımsızlığı, Enflasyon Ve Diğer Makro Ekonomik Büyüklükler Arasındaki İlişkiler:1980-2001 Dönemi Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Eylül.

BAKIR Caner (2005), **Merkez Bankası Bağımsızlığı, Hesap Verebilirliği Ve Saydamlığı: TCMB Uygulaması Ve Uluslararası Bir Karşılaştırma, İktisat İşletme ve Finans**, Ağustos, 20-36.

BARIŞIK Salih (2004), Merkez Bankası Bağımsızlığı, Makroekonomik Etkileri ve 2001 Tarihli TCMB Kanununun Yansımaları, **SBF Dergisi**, Cilt:59, Sayı:3, 1-20.

BAYDUR Mehmet, SÜSLÜ Bora (2007), Avrupa Merkez Bankası ile TCMB'nin Bağımsızlıklarının Karşılaştırılması ve Ekonomiye Etkileri, **Yönetim ve Ekonomi**, Cilt 14, Sayı:1, 43-66.

BERTAUT Carol (2002), The European Central Bank and the Eurosystem, **New England Economic Review**, Second Quarter.

BERUMENT Hakan, NEYAPTI Bilin (1999), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Ne Kadar Bağımsız?, **İktisat İşletme ve Finans**, Yıl: 14, Sayı: 165, Aralık, 11-17.

BORDO Michael (2004), The United States As A Monetary Union And The Euro: A Historical Perspective, **Cato Journal**, Vol. 24, Nos. 1–2 Spring/Summer, 163-170.

BUCHANAN James (2004), Constitutional Efficiency And The European Central Bank, **Cato Journal**, Vol. 24, Nos. 1–2 Spring/Summer.

BÜYÜKAKIN Tahir ve ERASLAN Cemil (2004), Enflasyon Hedeflemesi Ve Türkiye’de Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 18–37.

CARLSTROM Charles FUERST Timoty (2006), Central Bank Independence: The Key to Price Stability?, **Federal Reserve Bank of Cleveland**.

ÇOLAKOĞLU Bayram (2007), T.C. Merkez Bankası Para Politikasının Güvenilirliği, Erişim Adresi: <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/bayram.doc>, Erişim Adresi: 12.06.2007

ÇÖL Burçin (2007), Merkez Bankalarının Bağımsızlığı, Erişim Adresi: <http://www.elyadal.org/pivolka/09/merkez.htm>, Erişim Adresi: 13.05.2007

DEMİRGİL Hakan (2011), Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Makroekonomik Performans: TCMB Örneği, **Sosyo Ekonomi**, 114-136.

DİNÇER Sedat (2007), Merkez Bankalarının Bağımsızlığı, Erişim Adresi: <http://www.danismend.com/konular/maliisleryon/MLY-MERKEZ%20BANKALARININ%20BAGIMSIZLIGI.htm>, Erişim Tarihi: 12.06.2007

ERKAN Birol (2007), Türkiye’de 1980 Sonrası Merkez Bankası Politikaları, Erişim Adresi: http://paribus.tr.googlepages.com/b_erkandoc, Erişim Tarihi:12.06.2007

EROĞLU İlhan, (2009), Enflasyon Hedeflemesi Rejimi ve Türkiye’deki Uygulamanın Performans Analizi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üni. SBE.

GÜNŞOY Bülent (2001), Hukuksal Yapı Ve İktisadi Başarı : TCMB Örneği, **İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 23-24, Erişim Adresi: <http://www.istanbul.edu.tr/siyasal/dergi/sayi23-24/13.htm>, Erişim Tarihi: 12.10.2012.

HETZEL Robert (2006), Making the Systematic Part of Monetary Policy Transparent, **Federal Reserve Bank of Richmond Economic Quarterly**, Volume 92/3.

ISSING Otmar (2005), Communication, Transparency, Accountability: Monetary Policy in the Twenty-First Century, **Federal Reserve Bank of St. Louis Review**, March/April 2005, 87(2, Part 1), 65-83.

KALTENTHALER Karl (2005), The Bundesbank and the Formation of the ECB’s Monetary Policy Strategy, **German Politics**, Vol.14, No.3, September 2005, 297–314.

KANSU Aydan (2007), Para Politikasında Şeffaflık Ve Enflasyonist Beklentilerin Yönlendirilmesi, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 59–71.

KAYKUSUZ Murat (2004), Merkez Bankasının Bağımsızlığı Ve Enflasyon Arasındaki İlişki, **Erişim Adresi** <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/enfhed.doc>, **Erişim Tarihi:12.07.2007**

KUM Hakan, ATİK Hayriye, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın Bağımsızlığı: Avrupa Birliği Ülkeleri İle Bir Karşılaştırma, Erişim Adresi: <http://iibf.erciyes.edu.tr/akademik/kum/merkezbank.htm>, Erişim Tarihi: 12.06.2007

POLLARD Patricia (2003), A Look Inside Two Central Banks: The European Central Bank and the Federal Reserve, **The**

KAÜ İİBF DERGİSİ * CİLT: 3 * SAYI: 4 * YIL: 2012
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ, İKTİSADİ ve İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
KAFKAS UNIVERSITY, JOURNAL OF ECONOMICS and ADMINISTRATIVE SCIENCES FACULTY
<http://iibfdergi.kafkas.edu.tr/>

Federal Reserve Bank of St. Louis, January/February, Erişim Adresi:

<http://research.stlouisfed.org/publications/review/03/01/Pollard.pdf>,

Erişim Tarihi: 11.09.2012.

OKTAR Suat (1996), **Merkez Bankalarının Bağımsızlığı**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.

ÖNCÜ Ahmet ve KÖSE Ahmet (2005), **Para ve Merkez Bankası: Bağımsız Bir Merkez Bankası Mümkün mü**, Evrensel Gazetesi.

ÖZTÜRK Salih (2006), TCMB'nin Avrupa Merkez Bankası'na Adaptasyon Süreci, **AB Yolunda Türkiye: Müzakere Sürecinin Ekonomi Politikası**, Alfa Aktüel Yayınevi, Bursa.

STEVENS Ed (2002), Electronic Money and the Future of Central Banks, Economic Commentary, March 1.

ŞEN Hüsnü (1999), Merkez Bankası Bağımsızlığı, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Yıl:36, Şubat, 55-63.

YELDAN Erinç, MERKEZ BANKASI: Bağımsız mı? İlgisiz mi?, Erişim Adresi: http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_Gazete/Yeldan_Mart05.pdf, Erişim Tarihi: 13.07.2007

KAÜ İİBF DERGİSİ * CİLT: 3 * SAYI: 4 * YIL: 2012
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ, İKTİSADİ ve İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
KAFKAS UNIVERSITY, JOURNAL OF ECONOMICS and ADMINISTRATIVE SCIENCES FACULTY
<http://iibfdergi.kafkas.edu.tr/>